

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Examensarbete

MBD-sjuk, DAMP-unge och ADHD-barn

*Koncentrationssvårigheter i grundskolan ur ett
historiskt perspektiv*

Författare: Emil Ejermo
Handledare: Eleonor Marcussen
Examinator: Ulla Rosen
Termin: VT 2019
Ämne: Historia IV
Nivå: 61-90 hp
Kurskod: 2HIÄ2E

MBD-sjuk, DAMP-unge och ADHD-barn;
Koncentrationssvårigheter i grundskolan ur ett historiskt perspektiv
Författare: Emil Ejermo
Handledare: Elenor Marcussen
Examinator: Ulla Rosen
Termin: VT 2019
Ämne: Historia IV
Nivå: 61-90 hp
Kurskod: 2H1Å06

Abstract

MBD, DAMP, ADD och ADHD är alla begrepp som genom historien har använts som etiketter för att definiera personer i koncentrationssvårigheter. Syftet med den här uppsatsen är att belysa hur skolans syn på elever i koncentrationssvårigheter har förändrats genom åren. Jag påvisar hur skolans syn på elever i koncentrationssvårigheter har påverkat både undervisningen, lärarnas roll och eleverna.

På 1950-talet använde man begreppet MBD. På 1990-talet användes begreppet DAMP och idag benämns barn i koncentrationssvårigheter som ADD eller ADHD. Jag följer i den här uppsatsen hur skolans bemötande gentemot elever i koncentrationssvårigheter har förändrats i takt med begreppsskillnaderna.

MBD-sick, DAMP-kid and ADHD-child; concentration difficulties within the school from a historical perspective

MBD, DAMP, ADD and ADHD are all concepts that through history have been used as labels to explain people with concentration difficulties. The purpose of this essay is to illustrate how the school's view on pupils with concentration difficulties has changed over the years. In addition, it shows how the school's view of pupils with concentration difficulties has affected both the teaching, the role of the teachers and the students.

In the 1950s, the concept of MBD was used. In the 1990s, the term DAMP was used and today children with concentration problems are diagnosed with ADD or ADHD. In this essay I follow how perceptions of these difficulties has changed in line with the concept differences.

Linnéuniversitetet

Institutionen för kulturvetenskaper

391 82 Kalmar / 351 95 Växjö
Tel 0772-28 80 00
kv@lnu.se
Lnu.se/kv

Nyckelord

Elever *i* svårigheter, MBD, DAMP, ADD, ADHD, Koncentrationssvårigheter, Specialpedagogik, Lärmiljö, Diagnos.

Förkortningar

MBD – Minimal Brain Dysfunction

DAMP - Deficits in Attention, Motor control and

ADD - Attention Deficits Disorder

ADHD - Attention Deficits Hyperactivity Disorder

LGR – Läroplanen för grundskolan

SIA – Skolans inre arbete

Tack

Jag vill rikta ett tack till min handledare Eleonor Marcussen som har stöttat mig under arbetet. Jag vill också tacka mina föräldrar Lisa Ejermo och Erik Ejermo som har tipsat mig om relevant litteratur.

Innehållsförteckning

Contents

Bild- och tabellförteckning	iii
1 Inledning – Koncentrationssvårigheter i skolan	4
1.1 Syfte	5
1.2 Tidigare forskning	5
1.3 Frågeställning	8
2 Material och metod	9
2.1 Avgränsning	12
3 Bakgrund – Begrepp och funktionsnedsättningar	13
3.1 Svenska skolväsendets förändringsprocess åren 1946-1962	13
3.2 Ord och begrepp	14
3.2.1 <i>De nya förhållningssätten: Elever i svårigheter och ett relationellt perspektiv</i>	14
3.2.2 <i>Handikapp, funktionshinder, funktionsnedsättning, funktionsvariation</i>	16
3.2.3 <i>Olika typer av funktionsnedsättningar</i>	16
3.2.4 <i>MBD – En sjukdomsförklarad diagnos</i>	17
3.2.5 <i>DAMP - en skandinaviserad diagnos</i>	18
3.2.6 <i>ADD/ADHD koncentrationssvårigheter med eller utan hyperaktivitet</i>	20
4 Läroplanernas terminologiska förändring	22
4.1 Skolöverstyrelsens läroplan för grundskolan 1969	22
4.2 Skolverkets läroplan 1994	27
4.3 Skolverkets läroplan för grundskolan 2011	28
5 Analys och slutsats	34
6 Framtida forskning – Mer forskning behövs	39
7 Sammanfattning	40
8 Käll och litteraturförteckning	41

Bild- och tabellförteckning

Bild 1: <i>Stöd till elever, särskilt stöd</i>	s. 33
Tabell 1: <i>Tabell 1: Lärarens roll</i>	s. 17

1 Inledning – Koncentrationssvårigheter i skolan

Jag har under olika förhållanden mött elever i koncentrationssvårigheter¹ i skolan, både som elev i grundskola och gymnasiet, under arbete som elevassistent i en årskurs 1 i grundskolan samt under praktik inom utbildningen till lärare i idrott och historia på gymnasienivå. Min upplevelse är att skolan ofta har svårt att bemöta de eleverna och ge dem rätt förutsättningar för inläring och utveckling trots att man känner till elevernas begränsningar. Skolan ska vara till för alla elever. Redan vid folkskolans införande 1842 var tanken att alla elever skulle gå i någon form av skola, oavsett funktion och koncentrationsförmåga. Jag har valt att i den här studien ta reda på hur utvecklingen har sett ut från det att begreppet Minimal Brain Damage (MBD) började användas i Sverige under 1950- och 1960-talet fram till idag. Eftersom skolan innan dess inte fokuserade på elever i koncentrationssvårigheter har jag valt att starta på 1950-talet. Jag är intresserad av att med hjälp av ett historiskt perspektiv förstå hur elever i koncentrationssvårigheter har bemötts i skolan. På så vis hoppas jag få ökad förståelse för hur skolans regelverk och riktlinjer behandlar den här gruppen idag och hur det kan komma att se ut i framtiden. Eftersom jag antar att jag som lärare kommer att möta elever med funktionsnedsättningar och i synnerhet koncentrationssvårigheter i varje klass, är det en kunskap som jag kommer att ta med mig i mitt kommande yrke som lärare.

Jag har valt att fokusera på elever med koncentrationssvårigheter, tidigare kallat MBD och DAMP. Idag benämns dessa svårigheter med diagnoserna ADHD och ADD.

Begrepp förändras. På 1800-talet användes värderande och moraliserande begrepp som "idiot", "fäne" och "nagelbitare". Under 1930-talet talades om "psykopat", "skolkare", svagbegåvad och "ordblind". På 1960-talet etablerades en mer social/psykologisk diskurs och det användes begrepp som "tråkig, livlig, hämmad, dagdrömmare, snattare, fabulerande, skolomogen, CP och MBD" för att kategorisera elever med skolproblem. På 1990-talet har vokabulären ändrats till att vara mer biomedicinsk och neuropsykiatrisk. Först kom begreppet "DAMP" för att sedan följas av begreppen "ADHD, Aspergers, Tourette, Dyslexi, Dyscalculi, CD, ASD och ADD."²

¹ Specialpedagogen.se 2018-01-21 (Idag används begreppet "i" koncentrationssvårigheter" istället för "med").

² Hjörne 2013.

1.1 Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att jämföra hur skolans arbete med elever i koncentrationssvårigheter har förändrats genom åren. Det gör jag genom att jämföra hur skolan förhåller sig till de tre begreppen MBD (Minimal Brain Damage), som användes från sent 1950-tal till sent cirka 1990. DAMP (Deficits in Attention, Motor control and Perception), som man använde i Skandinavien mellan 1986 och fram till cirka 2000, och ADHD/ADD (Attention Deficits Hyperactivity Disorder/Attention Deficits Disorder), som används som begrepp sedan cirka år 2000 tills idag. De tre begreppen representerar uttryck för koncentrationssvårigheter vid olika tidsperioder.

1.2 Tidigare forskning

Det finns många som tidigare har intresserat sig för att studera personer i olika typer av funktionsnedsättningar och i speciella behov. Genom att göra olika sökningar på Linnéuniversitetets sökdatabas OneSearch (en databas med böcker och akademiska artiklar) får jag 15 264 träffar som innehåller begreppet MBD, sökordet DAMP ger 119 266 träffar och en sökning på ADHD ger 95 230 träffar.³ Sökningen ger inte en fullständig bild på vad som tidigare är efterforskat eftersom det kan vara andra typer av källor, men det visar på att det finns ett stort intresse för ämnet. Det jag vill göra är att studera elever i skolan i koncentrationssvårigheter ur ett historisk perspektiv då just det området är inte så beforskat.

Ett exempel på en publikation som tangerar ämnet i min uppsats är den kunskapssammanställning som Socialstyrelsen begärde 2014. I rapporten *En diagnos det stormat kring – ADHD i ett historiskt perspektiv* beskriver Ingrid Carlberg att man ända sedan början på 1900-talet har definierat hyperaktivitet och uppmärksamhetsstörningar i medicinska sammanhang. Hon följer sedan hur förändringar i det medicinska synsättet på diagnoser har skett fram till 2014. Rapporten fokuserar på medicinska förhållanden och diagnoser men tar till skillnad från min uppsats inte fasta på hur skolan förhåller sig till eleverna. Carlberg lyfter dock

³ OneSearch sökning, Sökning gjord: 2019-01-09.

diagnoserna ur en medicinsk utgångspunkt medan jag istället vill lyfta fram de pedagogiska aspekterna och kopplingen till skolan samt undervisningen.⁴

Flera av studierna jag funnit tar upp specialpedagogik i skolan. Ett exempel är en bok från 1993 skriven av Lennart Lindqvist, *Barn med MBD/DAMP i barnomsorgen, skolan och vuxenlivet*.⁵ Han gör tio undersökningar om hur det är att leva med diagnosen, som då kallades MBD eller DAMP. Han har funderingar på om det verkligen är positivt att ge barn diagnoser över huvud taget. Lindqvist menar att han genom sina undersökningar har kommit fram till att det skapar mycket onödig oro för både föräldrarna och barnen att veta att barnet är annorlunda än normen. Vidare menar han att man med MBD-diagnosen tar fram barnens negativa sidor. Barnens dåliga självkänsla och utanförskap påverkar både hur skolans arbete går till och elevernas möjlighet till anpassning i skolan.⁶ Bo Hejlskov Elvén är inne på samma sak och beskriver i sin bok *Beteendeproblem i skolan* hur beteendemönster påverkar varandra. Han tar upp att en del barn har beteendeproblem som stör undervisningen, men menar också att beteendena uppstår för att undervisningen och de vuxnas bemötande är orsak till att vissa beteenden uppstår eller förvärras.⁷

En monografi som liknar den som Lindqvist har gjort men som är från en annan tidsperiod är *Inkludering av elever med utvecklingsstörning i grundskolan – Pedagogers erfarenheter* skriven av Ewa Johansson och Pia Palmgren från 2014. Studien handlar om hur det är för skolan att ta hand om elever i behov av särskilt stöd. Den liknar min uppsats på så vis att den speglar hur skolan arbetar med elever i behov av särskilt stöd men skiljer sig genom att jag jobbar med elever som har koncentrationssvårigheter och inte utvecklingsstörningar. Jag har dessutom en historisk utgångspunkt till skillnad från Johansson och Palmgren som lägger mest fokus på sin egen samtid.⁸ Även om deras monografi saknar historiskt perspektiv så bidrar deras slutsatser till mina frågeställningar.

⁴ Carlberg 2014.

⁵ Lindqvist 1993.

⁶ Lindqvist 1993. 311.

⁷ Hejlskov-Elvén 2014.

⁸ Johansson & Palmgren. 2014.

Peder Haug skrev 1998 boken *Pedagogiskt dilemma: specialundervisning*. Där kommer han bland annat fram till att kunskapen på skolorna under hans samtid är för dålig för att kunna ta hand om och tillgodose alla elever i speciella behov. Det menar han är ett stort problem för de eleverna eftersom de hamnar efter både kunskapsmässigt och socialt.⁹ En annan som kommer fram till en liknande slutsats men under en annan tidsperiod är Raol Dammert som 2013 skrev boken *Funktionshinder - vad är det?: om olika skador, sjukdomar och funktionsnedsättningar som till följd av brister i samhället leder till funktionshinder*. Han menar att många fler än vad man vet har koncentrationssvårigheter och att alla någon gång har svårt att koncentrera sig och sitta still. Dammert menar vidare att barn med ADHD har dessa problem ofta eller hela tiden och att det är svårt att ta hand om dessa barn utan tillräcklig utbildning.¹⁰ Det som skiljer både Haug och Dammert från min uppsats är att jag vill förstå hur skolan bemöter elever i koncentrationssvårigheter ur ett historiskt perspektiv medans de bara tittar på sin samtida situation.

Examensarbetet *Inkludering av elever i en skola för alla* av Eleonor Andersson och Lizette Månsson tar upp ADHD och Aspergers syndrom ur ett nutida perspektiv och gör vissa historiska kopplingar även om det inte är huvudsyftet. De kommer genom enkätundersökningar bland annat fram till att skolan ofta sorterar ut svagare elever istället för att titta på hur de kan anpassa undervisningen efter dem?¹¹ Min uppsats tar till skillnad från Andersson och Månssons avstamp i det historiska perspektivet som verktyg för att förklara nutiden och framtiden. Jag väljer dessutom att avgränsa mig till endast elever i koncentrationssvårigheter till skillnad från Andersson och Månsson som tar upp ADHD och Aspergers syndrom.

Med bakgrund i tidigare forskning kan man konstatera att det historiska synsättet tillsammans med att använda skolan som arena inte är en särskilt vanlig kombination när man pratar om elever i koncentrationssvårigheter.

⁹ Haug 1998. 34-35.

¹⁰ Dammert 2013.

¹¹ Andersson & Månsson. 2010.

1.3 Frågeställning

Jag har valt att genom frågeställningen nedan ta reda på hur förändringsprocessen inom skolan har varit och hur den har påverkat elever i koncentrationssvårigheter. Jag är särskilt intresserad av hur man uttrycker sig genom åren när man beskriver elever med koncentrationssvårigheter och hur man har arbetat och nu arbetar med eleverna från mitten på 1900-talet till idag.

Därför har följande frågeställning valts:

Hur har skolans förhållningssätt till elever i koncentrationssvårigheter förändrats genom åren?

Med den här frågan är jag intresserad av hur diagnoserna har förändrats tillsammans med större samhällsförändringar. Genom att se hur begrepp har förändrats inom skolan vill jag ta reda på hur samhället och skolan har påverkats av och påverkar elever i koncentrationssvårigheter. Det är de relationerna jag är intresserad av.

2 Material och metod

Jag visar på hur skolans synsätt har påverkat hur man har arbetat med eleverna i funktionsnedsättningen och hur det i sin tur har påverkat eleverna och deras chans till att integreras i skolan och sedan vidare i samhället. Hur har man jobbat för att uppfylla målet ”en skola för alla” som myntades för första gången i LGR 80 (Läroplanen för grundskolan 1980)?¹² För att kunna ta reda på detta gör jag en textanalys. Jag jämför terminologin i läroplaner från olika tidsperioder för att se vilka begrepp de lyfter fram om det samtida arbete med elever i speciella behov.

Jag tittar på olika begrepp genom att främst använda primärkällor i form av tre olika läroplaner som användes under olika tidsperioder från 1950-talet tills idag. Läroplaner förändras i takt med att samhället och forskningen utvecklas. Läroplanerna tas fram av Skolverket för att möta denna utveckling. Beslutet om vilken läroplan som ska gällas påverkas av det politiska landskapet då regeringen tar beslutet om vilken läroplan som ska gälla. Mer om detta kommer att beröras under rubriken bakgrund. De läroplaner jag har studerat är läroplanen från 1969, läroplanen som började användas 1994 och läroplanen som togs i bruk 2011.

Följande läroplaner är de primärkällor som min uppsats utgår ifrån:

- Skolverket. 2011: Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 [Elektronisk resurs], Skolverket, Stockholm, 2011.
- Skolverket, 1994, Läroplan för grundskolan: Lpo 94, Utbildningsförl., Stockholm, 1994.
- Skolöverstyrelsen. 1969, Läroplan för grundskolan: Lgr 69, Utbildningsförl., Stockholm, 1969-1978.

¹² Skolöverstyrelsen 1980.

Jag använder mig också av andra myndighetstexter från Skolverket och Socialstyrelsen tillsammans med annan litteratur som diskuterar hur förändringar har skett för elever i koncentrationssvårigheter de senaste 70 åren.

Jag har valt att göra en kvalitativ undersökning av skolans styrdokument för att belysa hur elever i koncentrationssvårigheter omtalas. Jag använder mig av en textanalys för att kunna besvara min frågeställning. En textanalys innebär att man vill titta på innehållet i tal eller text, det handlar bland annat om hur ord och uttryck används. I mitt fall blir en textanalys bra eftersom det är ett sätt att angripa ämnet då jag väljer att undersöka vilka ord man använder om elever i koncentrationssvårigheter genom historien och hur man uttrycker sig om dessa elever.¹³ Genom att studera hur man uttrycker sig vill jag skapa förståelse för hur man genom åren har sett på individer i koncentrationssvårigheter. Jag kommer att i läroplanerna som jag berör ta ut ord och begrepp som jag anser betydelsefulla för ämnet och sedan diskutera ordens innebörd.

Fördelarna med en textanalys är att det hjälper oss att förstå språkets roll i hur vi skapar vår verklighet och att textanalys som metod passar bra att använda när man är intresserad av vilka sanningar som skapas om vad som är normalt, och därmed också vad som är onormalt.¹⁴ Att studera de ord och begrepp som förekommer i exempelvis i Skolverkets och Socialstyrelsens texter gör att jag får en uppfattning om hur skolan och samhället genom historien har sett på elever i koncentrationssvårigheter.

En nackdel med den här textanalys kan vara att man visar hur andra ser på något, i mitt fall skolan och elever i koncentrationssvårigheter, och att man då inte får en heltäckande bild av hur det var/är att till exempel vara elev under olika tidsperioder.¹⁵

Eftersom språket i mitt källmaterial är viktigt väljer jag att först definiera de mest tongivande begreppen i berörda läroplaner inom området och förklara hur de begreppen har påverkat och påverkats av sin tid eller skolan. Jag har särskilt sökt efter ord och begrepp som handlar om Skolverkets syn på elever med bristande

¹³ Gustavsson & Svanström 2018. 133-160.

¹⁴ Fejes & Thornberg. 2009. 81.

¹⁵ Gustavsson & Svanström 2018. 133-160.

koncentrationsförmåga. Begrepp som påverkar elever som är i behov av särskilt stöd eller har andra svårigheter i skolan har också tagits i beaktande.

Det finns många texter att jämföra och det är en förutsättning när man gör textanalyser. Jag har studerat litteratur från berörda myndigheter såsom Socialstyrelsen och Skolverket, facklitteratur inom pedagogik och specialpedagogik samt mediala texter från dagstidningar, för att få en så bred förståelse som möjligt för hur skolans bemötande har förändrats vad gäller elever i koncentrationssvårigheter. Fördelen med att studera litteratur jämfört med att exempelvis genomföra intervjuer är att det ger en bredare uppfattning om hur skolan som myndighet har påverkat elever i koncentrationssvårigheter genom åren. Intervjuer med enskilda personer kunde ha speglat enbart dessa personers synpunkter och inte speglat hur skolan som myndighet ser på elever med diagnoserna.¹⁶

Jag har valt att angripa källorna ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv eftersom det är ett synsätt som grundar sig på att de begrepp som vi använder för att förstå omgivningen har kommit till i samspel mellan olika människor. Ordet socialkonstruktivism kommer från de latinska orden *socialis* som betyder sällskaplig eller samhällelig och från ordet *constructio* som kan stå för sammanfogning eller konstruktion. I den här studien tittar jag på hur kunskapen om personer i koncentrationssvårigheter har ändrats i och med att uttrycken har förändrats om dem. Det är uttrycken jag lägger fokus på.¹⁷

Konstruktivism är en teori som förklarar hur människan formar och uppfattar sin verklighet. Socialkonstruktivism beskriver hur människors verklighet är konstruerad socialt och att verkligheten är resultat av möten mellan människor.¹⁸ Enligt det socialkonstruktivistiska synsättet har många diagnoser, speciellt i fråga om mentala störningar, sin grund i tidsbundna sätt att se på människors beteende och är därmed konstruktioner som görs i ett visst socialt sammanhang och där får sin mening för både individ och samhälle.¹⁹ Genom att titta på hur ord och uttryck används i läroplaner från

¹⁶ Gustavsson & Svanström 2018. 69-97.

¹⁷ Egidius 2019.

¹⁸ Herrström & Israelsson. 2010. 7.

¹⁹ Egidius 2019.

olika tidsperioder vill jag förstå hur sambandet mellan samhället, individen och människan har förändrats och hur det har påverkats och påverkat av skolan.

Roger Säljö menar att “våra kunskaper, begrepp, insikter och färdigheter har en konkret historia.”²⁰ Som lärare kommer jag att utvecklas i förståelsen av elever i koncentrationssvårigheter. Tillbakablicken blir viktig för att förstå nutiden och vara med och forma framtiden.

2.1 Avgränsning

Jag har valt att avgränsa mig genom att titta på hur begreppen MBD, DAMP och ADHD/ADD har påverkat hur man historiskt har sett på koncentrationssvårigheter i skolan. Jag gör vissa kopplingar till utländsk samtids historia men det är Sverige som är i fokus. Begreppet MBD började användas på 1950-talet.²¹ Jag följer sedan utvecklingen genom historien fram till idag. Jag tittar samtidigt på hur skolan i Sverige har utvecklats och förändrats i sitt arbete med elever i koncentrationssvårigheter.

I min uppsats har jag valt att göra en sammanställning av tre läroplaner. Läroplanen från 1969, 1994 års läroplan och den som används idag, och som kom 2011. Jag kommer att jämföra dessa läroplaner med utgångspunkt i hur de är skrivna, alltså vilka ord och uttryck som används. Anledningen till att jag har valt de tre läroplanerna är att de speglar Skolverkets syn på elever i särskilda behov vid berörda tidsperioder och täcker då det tidsspektra som jag berör. Läroplanerna användes samtidigt som när de tre begreppen, som jag har valt att titta närmare på användes, därför speglar de samtidens terminologiska användning på ett bra sätt. 1969 användes MBD, 1994 användes DAMP och 2011 användes ADD och ADHD.

²⁰ Roger 2005. 75.

²¹ Carlberg 2014. 12.

3 Bakgrund – Begrepp och funktionsnedsättningar

3.1 Svenska skolväsendets förändringsprocess åren 1946-1962

I 1946 års skolkommision prövade man skolans utformning och arbetssätt. Till exempel lyfte man fram att det skulle bli en skola för alla, där alla elever går tillsammans, en enhetsskola. De ville dessutom att skolan ska bli obligatorisk i nio år.²²

Den målsättning för den obligatoriska skolan, som föreslagits i föregående kapitel, förutsätter dels en förlängning av skolpliktstiden, dels en organisatorisk omdaning av vårt skolväsen. Skolkommisionen föreslår att skolpliktstiden i princip blir nioårig och att den sålunda nioåriga obligatoriska skolan organiseras som enhetsskola.²³

Det gjorde att den så kallade enhetsskolan prövades under 1950-talet och togs i bruk 1962. Året 1962 hände mycket med den svenska skolan. Det kom en stor grundskolereform och en nationell läroplan som gjorde att parallellskolesystemet med folkskola och läroverk avskaffades och pojkar och flickor fick nu gå i skolan tillsammans. Det blev även en skola med nioårig skolplikt. Det gjorde att skolan nu blev tvungen att ta hand om alla elever på ett annat sätt än tidigare. Den sammanslagna skolan gjorde bland annat att könsskillnader jämnades ut och att skolan gjordes tillgänglig för en större variation av elever än vad den tidigare hade gjort.²⁴

Fler elever skulle nu anpassas till skolan och utbildningen oavsett kön eller funktionsnedsättningar. Florin menar att en faktor till att den nya läroplanen kom, var att det var modernt att arbeta för allas lika värde och rättigheter. Eleverna skulle bli demokratiska medborgare och så även flickor. Skolan ansågs vara en del i utvecklandet av alla ungdomar. Flickskolans integration med den allmänna skolan ökade allt eftersom skolan reformerades under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.²⁵

²² SOU 1948:27. 15-17.

²³ SOU 1948:27. 39-40.

²⁴ Florin 2009. 101-124.

²⁵ Florin 2009. 111-113.

3.2 Ord och begrepp

För att kunna förstå och sätta sig in i ämnet måste man först sätta sig in i uppdelningen av de olika begreppen som finns och skillnaderna i terminologins betydelse.

3.2.1 De nya förhållningssätten: Elever i svårigheter och ett relationellt perspektiv

Under årens lopp har man valt olika benämningar på elever som inte klarar av att stå upp mot skolans krav på kunskaper eller uppförande. En viss förskjutning har skett, från att man talat om elever *med* svårigheter till att nu tala om elever *i* svårigheter.

Tidigare, t. ex i Barnstugeutredningen 1968, talade man om barn med behov av särskilt stöd, vilket tolkades som att problemet ägdes av individen/barnet. Det var något hos barnet som skulle ändras på. 1991 bytte Socialstyrelsen ut ordet med mot ordet *i*. Formuleringen barn *i* behov av särskilt stöd skrevs in i skollagen 1999. Meningen var att markera det faktum att de eventuella problem som uppstår, inte alltid beror på barnets egenskaper utan kan vara ett uttryck för barnets förhållande till omgivningen. Man ville förtydliga att *i* behov av särskilt stöd kan vara tillfälligt, övergående eller under olika omständigheter.²⁶

Citatet ovan visar hur synen på begrepp påverkar både språket och de människor som är berörda. I det här fallet blir terminologin avgörande för var lösningen på ett problem anses ligga, är det upp till eleverna att anpassa sig till skolan eller skolan som ska anpassa sig till eleverna. I SIA-reformen (Skolans Inre Arbete) som arbetades fram av regeringen 1970-1976 kom riktlinjer om hur skolan skulle ledas och organiseras för att erbjuda en bättre arbetsmiljö för eleverna. SIA-reformen tog dessutom upp hur lärarnas arbetsmiljö kunde stärkas.²⁷

Tabellen nedan visar en schematisk bild av hur utvecklingen gick från ett kategoriskt synsätt till ett relationellt synsätt som vi i mångt och mycket har idag. Skolan vill idag utveckla sitt synsätt till det mer relationella.²⁸

²⁶ Sundsvalls Tidning 2009-04-01.

²⁷ Carle, T, Kinnander, S & Salin, 2000. 189-191.

²⁸ Specialpedagogen 2018-01-21.

Tabell 1: Lärarens roll.

	Relationellt	Kategoriskt
Pedagogisk kompetens	Förmåga att anpassa och differentiera	Kunna ämnet
Specialpedagogisk kompetens	Hjälp att differentiera	Hjälp till elever med svårigheter
Orsaker till stödbehov	Elever i svårigheter -uppstår i möte med lärmiljön	Elever med svårigheter som är medfödda
Tidsperspektiv	Långsiktigt	Kortsiktigt
Fokus för åtgärder	Elev, lärare, lärmiljö	Elev
Ansvar för spec	Arbetslag, lärare med rektors stöd	Spec, elevvård

29

Under åren har synen på elever i svårigheter ändrats på flera sätt något som till exempel kan ses i Tabell 1. Från att man tidigare värdesatte pedagoger som är kunniga i ämnet till att man nu höjer de lärare som klarar att anpassa undervisningen till förutsättningar som finns. “Särskilt viktigt är det att läraren har kunskap om elevernas individuella förutsättningar och behov och anpassar undervisningen efter det”.³⁰

När anpassningar och stöd till elever planeras, är skolans ansvar idag tydligare än tidigare. Inom det kategoriska perspektivet lades mycket ansvar för de åtgärder man beslutade om på eleven. Det kan jämföras med det relationella perspektivet, som gäller nu, då skolan bär det största ansvaret eftersom man nu anser att lärmiljön ska anpassas till eleven snarare än att eleven ska anpassa sig till skolan och den lärmiljö som är aktuell. Det har också svängt i synen på vem som ska ge eleven stöd att klara skolan. Tidigare hade särskilda pedagoger och elevhälsopersonal det ansvaret, nu har alla i skolan ansvaret att ge elever stöd.³¹

²⁹ Specialpedagogen 2018-01-21.

³⁰ Skolverket.se uppdaterad 2019-02-14.

³¹ Specialpedagogen 2018-01-21.

3.2.2 Handikapp, funktionshinder, funktionsnedsättning, funktionsvariation

Handikapp är ett förlegat begrepp som man inte längre använder i det svenska språket och Socialstyrelsen avråder från dess användande. Begreppet funktionshinder betyder att någon är hindrad i en situation i vardagslivet, i sociala relationer, vid utövande av fritidsintressen eller på arbetet. Det kan till exempel vara att man sitter i rullstol och inte kan nå saker på översta hyllan, då är man hindrad i den situationen men inte hindrad i flera andra situationer. Socialstyrelsen definierar begreppet på följande sätt ”funktionshinder är en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen”.³² Begreppet funktionshinder är således ingen synonym till begreppet funktionsnedsättning som enligt Socialstyrelsen definieras ”en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga.”³³

Det florerar en del andra begrepp där kanske funktionsrätt och funktionsvariation är det vanligaste benämningarna.³⁴ Eftersom FN i sin konvention, *Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*, från 2008,³⁵ använder begreppet funktionsnedsättning kommer jag också att göra det i den här uppsatsen.

3.2.3 Olika typer av funktionsnedsättningar

Om man tittar närmare på de olika områdena av funktionsnedsättningar som i dagsläget delas in i sex olika kategorier. Hörselskador, synskador, intellektuella nedsättningar, rörelsehinder, medicinska funktionsnedsättningar och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF). Inom det sistnämnda ingår diagnoserna autism, tourettes syndrom, olika tvångstankar, ADHD/ADD och dyslexi. Ofta har man kombinationer av flera diagnoser inom NPF, därför är det viktigt att även ha vetskap om de andra delarna för att få bättre förståelse om hur ADHD eller ADD kan te sig. De olika kombinationerna gör att varje individ är unik och olika behov trots att de har samma eller liknande diagnoser.³⁶

³² Socialstyrelsen 2018.

³³ Socialstyrelsen 2018.

³⁴ Institutet för vård och hälsa 2018-02-18.

³⁵ FN 2008.

³⁶ Svensson-Hösfält 2011. 64-76.

3.2.4 MBD – En sjukdomsförklarad diagnos

Begreppet MBD som är en förkortning av Minimal Brain Damage hade använts tidigare i USA men började användas i Sverige i slutet av 1950-talet. I de första böckerna om barnpsykiatri som kom i slutet av 1950-talet i Sverige ansågs det att MBD var en följd av biologiska störningar i hjärnan och skador på det centrala nervsystemet. Det föreslogs till exempel från vissa håll att man skulle använda mycket amfetamin i behandlingen för att kunna ”bota” eller åtminstone mildra de inre skadorna och sjukdomarna. Koncentrationssvårigheterna som barnen hade ansåg man då inte ha någon koppling till hyperaktivitet utan endast till svårigheter att koncentrera sig.³⁷

Det var stor debatt om begreppet MBD på 1950- och 1960-talet och invändningarna som kom fram var att det var omöjligt att skilja på barn med MBD och barn med känslomässiga störningar. Den vanligaste synen och det som i mångt och mycket framkom i många undersökningar var att barn med MBD inte har rätt kontakt med sina föräldrar och att: “MBD-barnens problem egentligen bottnar i en störd relation mellan förälder och barn”.³⁸

I slutet av 1960-talet började man anse den biologiska förklaringen till MBD som föråldrad i Sverige och man ville på så vis göra stora förändringar. Studierna visade nu att det fanns andra förklaringar till barnens beteendestörningar än de tidigare tankarna. Man betonade mer och mer att det inte fanns biologiska störningar. Familjerna hamnade mer i centrum och man fastnade för att det var familjens dysfunktionalitet som hade påverkat barnen, det fanns känslomässiga brister inom familjen.³⁹

I slutet av 1980-talet ansåg man inte längre MBD som en sjukdom som gick att bota, utan en diagnos som troligtvis berodde på skador på fostret under graviditeten. I en motion till riksdagen skriver riksdagsledamöterna Kenth Skårvik och Lars Olsson så här om MBD 1989:

³⁷ Carlberg 2014. 12.

³⁸ Lindqvist 1993. 79.

³⁹ Carlberg 2014. 12, 13.

När skadan uppstått är omöjligt att säga men eftersom förlossningen enligt BB-journalen var normal, är det troligt att någonting inträffade under graviditeten eventuellt en virusinfektion hos mamman, så lindrig att hon själv aldrig noterade den.⁴⁰

De konstaterar vidare att:

MBD är ännu en omtvistad och kontroversiell diagnos. Uppfattningarna varierar om vad den står för och hur gränserna skall dras dels mot det normala och dels mot lätta CP-skador och förståndshandikapp. I vardagslivet kan barn med MBD lätt bli stämplade som bråkiga, oroliga, ouppfostrade och bortskämda. Det finns inga belägg för att barnen är underbegåvade.⁴¹

De här citaten är exempel som visar att det i slutet på 1980-talet diskuterades flitigt om diagnosens utformning och uppkomst ända upp på riksdagsnivå. Målet med motionen är att de vill att skolpersonal ska utbildas om diagnosen men också att det ska tas fram träningscenter för barn med dessa handikapp.⁴² Det här visar att samhället tydligt tar ställning och ser koncentrationssvårigheter som en form av ”handikapp” som bör tas på allvar både inom skola och vård.

3.2.5 DAMP - en skandinaviserad diagnos

Under 1970- och 1980- talen blev det ett mer öppet debattklimat om MBD och begreppet började diskuteras i Sverige och i omvärlden. Man kom dock fram till lite olika slutsatser. I svensk MBD-forskning hade man 1987 kommit fram till begreppet DAMP (Deficits in Attention of Motor control and Perception).⁴³ Man använde begreppet DAMP i skandinavien eftersom att man ansåg att det bättre speglade barnen och deras diagnos än vad MBD tidigare hade gjort.

⁴⁰ So542.1989/90.

⁴¹ So542.1989/90.

⁴² So542.1989/90.

⁴³ Carlberg 2014. 15-17.

Tore Duvner beskriver skillnaderna mellan DAMP och ADD/ADHD. Han menar att individen har DAMP om den har både koncentrationssvårigheter och har svårt att röra sig. Det kan te sig som att personen är osmidig, okoordinerad samt har sent utvecklat motorik. Han menar vidare att många barn som har dessa koncentrationssvårigheter har andra bakomliggande orsaker till diagnosen än vad man har med ADD/ADHD eller man haft med MBD tidigare. Det ligger ofta bristfälliga förmågor såsom perception, kognition, minne, språk och motorik för diagnosen DAMP.⁴⁴

I folkmun kallas ofta alla bokstavshandikapp felaktigt för DAMP. En vanlig feltolkning är att DAMP och ADHD är samma sak. Så är det inte. DAMP är en diagnos som ställs på dem som har en kombination av en del symptom och också lider av motoriska och perceptuella svårigheter.⁴⁵

Det kan ses som ett exempel på att diagnoserna användes slarvigt och att det rådde otydlighet kring vad som var vad. Till ADHD finns idag ett tillägg som heter DCD (Developmental Coordination Disorder) som en del personer har i sin diagnos och som då handlar om bristande motorik. Det motsvarar det man tidigare benämnde som DAMP.⁴⁶

De svenska forskarna Christopher Gillberg och Peder Rasmussen var på 1980/1990-talen ledande inom forskningen om koncentrationssvårigheter och såg brister med MBD-terminen. Det blev en konflikt mellan mellan forskare om vilket av uttrycken MBD och DAMP som skulle användas i Sverige. MBD var en orsaksförklarande benämning, det förklarar vad dysfunktionen beror på, en hjärnskada. DAMP var en problembeskrivande definition, som förklarar vad dysfunktionen består i, det vill säga svårigheter med avledbarhet, motorik och perception. Nordiska experter inom området bestämde sig för att omkring år 1990 föreslå att termen MBD (Minimal Brain Damage) skulle ersättas med DAMP – Dysfunktion i fråga om Avledbarhet, Motorik och Perception (Dysfunction in Attention, Motor control and Perception).⁴⁷

⁴⁴ Duvner 1998. 77,78.

⁴⁵ Bokstavsfolk i fokus 2010-04-13.

⁴⁶ Praktisk medicin. 2018.

⁴⁷ ADHD-Coaching. 2011.

3.2.6 ADD/ADHD koncentrationssvårigheter med eller utan hyperaktivitet

I USA använde man begreppet ADD redan i slutet av 1980-talet. För att forskningen i Sverige skulle gå framåt ville man underlätta diskussioner och samforskning med andra länder. Det blev då viktigt att använda samma ord och begrepp när man beskrev elevers svårigheter. I Norden valde man i det sammanhanget att överge begreppet DAMP och istället benämna dessa svårigheter som ADD och senare även ADHD.⁴⁸ Skillnaden på begreppen är (H) som betyder hyperaktivitet. Man hade börjat ifrågasätta om hyperaktiviteten verkligen var huvudanledningen till barns svårigheter att koncentrera sig och ville se på begreppet och diagnosen på ett mer modernt sätt än tidigare. I Sverige var man orolig för att forskningen om DAMP skulle avstanna då man bara använde begreppet i Norden och gick därför i början av 2000-talet över till att också använda begreppen ADD/ADHD.⁴⁹

ADHD beskrivs av Raol Dammert som:

Alla kan vi ibland ha svårt att sitta still, fokusera vår uppmärksamhet och kontrollera våra impulser; i synnerhet om vi är stressade eller trötta. För endel barn, ungdomar eller vuxna är emellertid dessa problemen så påtagliga och ständigt närvarande, att det inverkar på deras vardagsfungerande. Då kan det vara berättigat att tala om den funktionsnedsättning som brukar benämnas som ADHD (tidigare användes även benämningen DAMP).⁵⁰

Landstinget i Kalmar län har en definition av ADHD lyder så här

Adhd är en funktionsnedsättning som påverkar din förmåga att koncentrera dig och att styra och kontrollera ditt beteende. Det kan också påverka hur aktiv och intensiv du är som person. Alla med adhd är olika. Adhd har ingenting med intelligens att göra. Det är en medfödd känslighet i hjärnans nervsystem.⁵¹

⁴⁸ Carlberg 2014. 15-17.

⁴⁹ Carlberg 2014. 15-18.

⁵⁰ Dammert 2013. 13.

⁵¹ 1177 Vårdguiden. Uppdaterad: 2017-12-19.

ADD beskrivs på följande vis:

”Men alla med adhd är inte överaktiva, utan kan tvärtom ha problem med för låg aktivitet. Ibland kallas det i vardagligt tal för add.⁵²”

Inom sjukvården pratar man om olika former av ADHD, man använder alltså ADHD som ett paraplybegrepp för till exempel både hyperaktiva former och icke hyperaktiva former av koncentrationssvårigheter.⁵³

⁵² 1177 Vårdguiden. Uppdaterad: 2017-12-19.

⁵³ 1177 Vårdguiden. Uppdaterad: 2017-12-19.

4 Läroplanernas terminologiska förändring

Samhället och skolan påverkar och påverkas av varandra. Samhället styr skolan med politiska beslut, lagar, regler och riktlinjer. Samtidigt ska skolan utbilda samhällsmedborgare. Just att bli en god samhällsmedborgare lyfts fram som en av de viktigaste delarna i skolans värdegrund.

Skolinspektionens kvalitetsgranskning konstaterar att arbetet med värdegrunden sker i olika spår som är alltför skilda från varandra. Arbetet mot kränkande behandling, trakasserier och diskriminering är ett spår. Delaktighet och inflytande ett annat. Medborgarfostrande inslag i undervisningen ett tredje, och så vidare.⁵⁴

Samhället och skolan är helt enkelt beroende av att samverka med varandra.

4.1 Skolöverstyrelsens läroplan för grundskolan 1969

I Lgr 69 (läroplanen från 1969) ser Skolstyrelsen att det är relativt vanligt med koncentrationssvårigheter. Det diskuteras bland annat genom att använda begrepp som koncentrationssvårigheter och beteendestörningar. För att premiera elever med god koncentrationsförmåga ska läraren bland annat väga in koncentrationsförmåga och förmåga att organisera arbetet när den bedömer skoluppgifter.⁵⁵ Att väga in hur elever bedöms är viktigt för att det sätter ramverket för vad som förväntas av lärare och elever. Med det i åtanke är följande citat intressant att reflektera över:

Arbetsätt: För att bilden av **elevernas prestationer** skall få den rätta bakgrunden är det viktigt, att sådana faktorer som arbetstempo, **koncentrationsförmåga**, uthållighet, **förmåga att organisera arbetet**, graden av originella lösningar etc vid fullgörandet av olika uppgifter observeras och noteras. Vid bedömning av t ex **elevernas studie- och yrkesvalssituation** är sådana uppgifter av lika stor betydelse som betygen. Iakttagelserna bör också inrikas på att söka klarlägga, i vilken utsträckning eleven **utnyttjar sina**

⁵⁴ Skolverket. 2019-01-15.

⁵⁵ Skolöverstyrelsen. 1969. 86.

personliga resurser och vilka **förändringar i arbetsmiljön**, som kan behöva vidtas för att **förbättra hans förmåga** att ta tillvara sina anlg [*sic* anlag?].⁵⁶

I citatet syns det att det tas i beaktning om eleverna hade god koncentrationsförmåga då Skolverket lyfter fram att begrepp som exempelvis "koncentrationsförmåga" och "förmåga att organisera arbetet" spelar stor roll och ska vägas in när bedömningen görs. Fokus är på både elevernas prestation och på deras arbetsinsats. Det som ska bedömas är hur väl eleven är lämpad för framtida yrken och då är det andra saker än mål och resultat som ska bedömas. Eleverna ska bedömas i hur väl de använder sina personliga resurser alltså hur mycket de försöker klara olika uppgifter.

En mening som också bör diskuteras är att det läggs mycket fokus på att "eleven kan om den själv bara vill". Det kan bland annat ses i följande utdrag ur Lgr 69: "Den utomstående uppfattar gärna denna deras svårighet att koncentrera uppmärksamhet och energi på en arbetsuppgift såsom lätt att övervinna och säger ofta: "Han kan, om han bara vill" eller "Det är bara viljan som fattas"."⁵⁷ Om elever kan koncentrera sig, menar Skolöverstyrelsen, är alltså upp till eleven. Skolan kan göra en viss anpassning i hur arbetsmiljön är. Dock ligger det inget större fokus på lärarna eller annan personal då det inte nämns hur de ska arbeta med eleverna.

I läroplanen diskuteras man om hur elever i koncentrationssvårigheter är. Man diskuterar inte om elevers olikheter eller hur de behöver stöd på bästa sätt utan konstaterar istället att:

Så gott som alla elever **med beteendestörningar har svårt att koncentrera sig**. Detta avspeglar sig i deras studieförmåga och studieresultat. De följer dåligt med på lektionerna, deras uppmärksamhet avleds lätt, och de försjunker i dagdrömmar. **De blir håglösa och känner sig själva dumma.**⁵⁸

⁵⁶ Skolöverstyrelsen 1969. 86.

⁵⁷ Skolöverstyrelsen 1969. 92.

⁵⁸ Skolöverstyrelsen 1969. 92.

I det här citatet kan man se att Skolvöverstyrelsen anser att beteendet som eleverna har är oberoende av skolan. Problemet ligger endast hos eleverna och skolan har ingen påverkan på elevernas förmåga att koncentrera sig. ”Elever med beteendestörningar” har koncentrationssvårigheter och blir också objektifierade som att de ”känner sig håglösa och dumma”. Hur de har kommit fram till det framgår inte. De sätter alla elever i speciella behov i ett fack vilket syns tydligt i det här citatet. I den här läroplanen skriver Skolverket att eleverna i koncentrationssvårigheter känner sig håglösa och dumma och att de eleverna själva kan komma på det ibland. Att de beskriver eleverna med begrepp som beteendestörning och att de känner sig ”håglösa och dumma”, bekräftar att Skolvöverstyrelsen ansåg eleverna som att de inte är tillräckligt koncentrerade för att kunna lyckas i skolan. Min tolkning av frånvaron av hur Skolvöverstyrelsen ser på skolans roll i det hela är att de anser att det inte går att göra så mycket åt eleverna.

Carlberg menar att man på 1950 och 1960-talen ansåg att problemen hos barnen ofta ligger i det sociala, till exempel hos familjen.⁵⁹ I läroplanen från 1969 är man också inne på samma sak. Genom att ta ut följande begrepp kan man förstå att att:

Många som har svårt att anpassa sig i kollektivet känner sig så småningom stå utanför gruppen, familjen, klassen eller samhället, och speciellt i **förpuberteten och puberteten** kan de då gripa till **antisociala handlingar**, såsom **stölder, inbrott och åverkan**. **Snatteri** kan ha skiftande orsaker. Ofta bottnar det helt enkelt i begäret att äga något och i ett ännu **outvecklat sinne för mitt och ditt**. Hos **barn med osäkerhetskänslor** kan det emellertid vara ett direkt led i deras strävan att hävda sig genom att kunna röra sig med pengar, bjuda på godsaker, uppträda med åtråvärda leksaker, köpa cigaretter osv. I vissa fall kan pengar eller föremål framstå som symboler för kärlek och uppmuntran och snatteriet närmast få **karaktären av tvångshandling**.⁶⁰

Det är intressant att de lyfter puberteten och förpuberteten som en ålder där det är extra problematiskt. Då det kan vara i den åldern koncentrationssvårigheterna ofta upptäcks

⁵⁹ Carlberg 2014. 12,13.

⁶⁰. Skolvöverstyrelsen 1969. 92,93.

och kan te sig som mest synliga för omgivningen.⁶¹ De särskiljer tydligt på eleverna i koncentrationssvårigheter gentemot den stora massan av elever. Det är risk för att de gör antisociala handlingar och kan se ett mer långsiktigt problem med elevers i koncentrationssvårigheter. Eftersom de blir osäkra på sig själva och på sin plats i olika sociala sammanhang landar de ofta i att de blir en skada för samhället och att de ofta hamnar i kriminalitet såsom snatteri. Det kan man till exempel förstå av följande exempel i Lgr 69: Skolöverstyrelsen menar att snatteriet kan starta av att barn i koncentrationssvårigheter känner osäkerhetskänslor och har ett outvecklat sinne för vad som är ditt och mitt. De kan inte hävda sig på grund av sin brist på kärlek och uppmuntran och måste då få den bekräftelsen på andra sätt, till exempel genom att bjuda bort saker till vänner eller familj. Skolöverstyrelsen diskuterar även i citatet ovan hur de med koncentrationssvårigheter har svårt att känna samhörighet och har på så vis även andra svårigheter, det blir en ond spiral. För att eleverna ska kunna kontrollera koncentrationssvårigheterna behöver de träna på att koncentrera sig ännu mer. Det kan bland annat läsas i vad som ska gås igenom i kursen gymnastik inom området lekar ”Lek: Lekar för att uppöva reaktions- och koncentrationsförmåga.”⁶²

I Lgr 69 ser Skolstyrelsen koncentrationssvårigheter som ett stort problem. För att premiera elever med god koncentrationsförmåga ska läraren bland annat väga in koncentrationsförmåga och förmåga att organisera arbetet när den bedömer skoluppgifter. Vidare menade Skolöverstyrelsen att det ska antecknas i vilken grad elever kan koncentrera sig då det är lika viktiga uppgifter för yrkesval som betygen är.

63

Skolöverstyrelsen menar också att:

Den utomstående uppfattar gärna denna deras svårighet att koncentrera uppmärksamhet och energi på en arbetsuppgift såsom **lätt att övervinna** och säger ofta: "**Han kan, om han bara vill**" eller "**Det är bara viljan som fattas**". Den okoncentrerade eleven kan nämligen **utanför skolan helt gå upp i sina förehavanden och genomföra krävande uppgifter**. I studiearbetet kan erkännas från läraren och kamraterna liksom känslan att vara positivt uppmärksammas av

⁶¹ Dammert 2013. 13.

⁶² Skolöverstyrelsen 1969. 166.

⁶³ Skolöverstyrelsen. 1969. 86.

dessa vara eleven till hjälp, men **vanligen ligger problemen för djupt för att kunna lösas endast härigenom**. Koncentrationssvårigheter brukar ofta uppträda tillsammans med svårigheter att sitta stilla. Denna s k **motoriska oro** kan vara ett uttryck för inre spänningar, som på detta sätt söker sig utlopp. **Uppmaningar att vara lugn** har då endast temporär effekt och kan i längden tom leda till försämring, därigenom att **konflikten med omgivningen** blir skärpt.⁶⁴

Ovanstående citat visar att Skolöverstyrelsen redan då uppmärksammade elever med koncentrationssvårigheter och att man redan då såg att bristande koncentration skapar problem med att klara skolan. Man anser att eleverna har lätt att övervinna arbetsuppgifter om de bara försöker tillräckligt mycket. ”Det är bara viljan som fattas”. De lyfter också fram att den okoncentrerade eleven ”utanför skolan helt gå upp i sina förehavanden och genomföra krävande uppgifter”. Det är ett sätt att visa på att eleven kan om den koncentrerar sig ordentligt och återigen väljer man att ta upp att problemet ligger hos eleven och inte hos skolan. Jag tolkar det som att skolöverstyrelsen menar att om eleven vill så kan den, men i skolan vill den okoncentrerade eleven inte lyssna och därför anses den inte klara skolan som de andra eleverna gör. På det viset gör Skolöverstyrelsen återigen skillnad på elever i koncentrationssvårigheter och den övriga elevgruppen. Skillnaden tydliggörs genom att de framhäver vilka elever som är ”normala” och vilka elever som är ”onormala”. I citatet kan man utläsa vad den okoncentrerade eleven behöver göra för att anpassa sig.

De lyfter dessutom fram att ”uppmaningar att vara lugn har då endast temporär effekt och kan i längden tom leda till försämring, därigenom att konflikten med omgivningen”.⁶⁵ Den meningen känns som ett sätt att försöka sätta en sjukdomsdiagnos på eleverna. Att sätta en sjukdomsdiagnos på någon med koncentrationssvårigheter var något som var tidsenligt 1964.⁶⁶

⁶⁴ Skolöverstyrelsen 1969. 92.

⁶⁵ Skolöverstyrelsen 1969. 92.

⁶⁶ Carlberg 2014. 12.

4.2 Skolverkets läroplan 1994

Med den nya läroplanen 1994 kom en mer målinriktad läroplan än vad man tidigare hade haft. Fokus skulle vara på att alla eleverna skulle klara de uppsatta målen.

Det finns också **olika vägar** att nå målen. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt de elever som av **olika anledningar har svårigheter att nå målen** för utbildningen. Därför kan undervisningen **aldrig göras lika för alla. Skolan har ett särskilt ansvar för elever med olika funktionshinder.**⁶⁷

Jag noterar att Lpo 94 fokuserar mycket på olikheter i citatet ovan: ”olika vägar”, ”olika anledningar” och ”olika funktionshinder”. Samtidigt väljer Skolverket att lyfta fram att det krävs olika typer av anpassning beroende på hur elevens behov ser ut. De med ”funktionshinder” behöver mer stöd än de som inte har det. Skolverket väljer att göra konstaterandet att undervisningen omöjligt kan vara lika för alla utan att vissa måste ges en extra anpassning för att klara målen. Det betyder att skolan nu väljer att på sätt och vis gå ifrån sina ideal om ”en skola för alla” som togs fram i läroplanen 1980.⁶⁸ Det är ett måste för att alla elever ska nå målen att stödet i skolan fördelas olika. Begreppet som används här är funktionshinder för att förklara personer som behöver extra anpassning. Läroplanen konstaterar upprepade gånger hur olikheter spelar roll för hur man når målen. Genom att analysera språket blir det tydligt hur skolan uttrycker sitt förhållande gentemot elever ”med funktionshinder” istället för att eleven som ska ändra sig, är skolan som ska ta ansvar för eleven med hjälp av undervisningen leda mot dess mål. Det är en stor förändring mot hur skolan såg på dessa elever som ”problem” i tidigare läroplaner. Peder Haug som på uppdrag av skolverket gjort en sammanställning och diskuterar specialundervisning 1998 menar förändring skolan gick igenom på 1990-talet var en svår och dyr utmaning för den Svenska skolan. “En skola som inkluderar alla kommer även den att behöva resurser och professionellt stöd för att kunna fungera optimalt för alla elever, den har också behov av specialpedagogiska kunskaper. Han menar vidare att de speciallärare som finns räcker inte till för att tillgodose alla behov.”⁶⁹

⁶⁷ Skolverket 1994. 24.

⁶⁸ Skolöverstyrelsen 1980.

⁶⁹ Haug 1998. 58, 61.

Genom att diagnostisera eleverna vet skolan vilka elever som behöver extra stöd. Skolverket anser dock inte att alla har samma möjlighet att nå målen. De beskriver i läroplanen att vissa elever har svårt att klara skolan och dess ”mål” genom att beskriva det som att ”eleven har svårigheter att nå målen för utbildningen” snarare än att se svårigheterna kopplade till individens förmåga. Problemen är inte vad individen inte kan utan om den inte når målen.

Överhuvudtaget nämns inte koncentrationssvårigheter i Lpo 94⁷⁰ och det tas upp vid några enstaka tillfällen om elever som är handikappade eller har andra svårigheter. De slutsatser jag drar av det är att eleverna i särskilda behov skulle normaliseras och inte sorteras ut som de tidigare hade gjort. Man såg inte eleverna som problembarn längre. Vidare menar skolverket i Lpo 94 att alla i skolan ska anpassa sig till eleverna. “Alla som arbetar i skolan skall hjälpa elever som behöver särskilt stöd och samverka för att göra skolan till en god miljö för lärande”.⁷¹ Det är skillnad på hur man formulerar sig mot hur det tidigare hade sett ut. Det är nu istället fokus på att all personal på skolan ska få elever att kunna genomföra skolan. Det kunde ge uttryck i att så kallade OBS-klasser men som i allt större utsträckning försvann. På 1990-talet hade många av Sveriges skolor istället mindre undervisningsgrupper där elever fick stöd delar av eller hela skoldagen, samtidigt som eleverna tillhörde en klass.⁷² För att kunna genomföra det krävs ett ökat antal personal med specialpedagogisk utbildning på skolorna och det kostar. Det blev svårt att genomföra då Sverige var i en lågkonjunktur på 1990-talet samtidigt som det var en stor omställning då kommunerna tog över styrning av skolan från staten. År 2000 användes benämningen DAMP-klass för de undervisningsgrupper där elever med DAMP kunde få stöd.⁷³

4.3 Skolverkets läroplan för grundskolan 2011

På 1990-talet förespråkade man *en skola för alla* där lärarna skulle anpassa verksamheten utan egentliga förkunskaper, stora omorganiseringar och med minskade anslag. Tidigare under 1900-talet menade forskningen att elever som misslyckades i

⁷⁰ Skolverket 1994.

⁷¹ Skolverket 1994.

⁷² Hjärne 2013. 63-68.

⁷³ Hjärne 2013. 45-53.

skolan inte klarade av att anpassa sig till skolan. Skillnaden mot hur det ser ut idag är stor. Skolan har idag ett ansvar att se till så att eleven utvecklas, oavsett sina förkunskaper och förmågor. Man kan inte längre "ge eleven skulden för att hen misslyckas med uppgiften".⁷⁴ Min samtida forskning anser att skolans lärmiljö kan anpassas och göras tillgänglig med förebyggande och främjande insatser i första hand.⁷⁵ Det kan man till exempel se i Lgr 11 där de skriver att:

Skolan ska **främja förståelse** för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling ska prägla verksamheten. **Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering** på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller **funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas.**⁷⁶

Att främja förståelsen för olikheter anser skolan är viktigt. Skolan ska aktivt arbetat för att ingen ska utsättas för diskriminering. Man kan se i citatet ovan att fokus läggs vid fler saker än att klara målen. Vikt ska också läggas på att fostra eleverna till goda samhällsmedborgare. De lyfter också upp ett flertal grupper som jag tolkar Skolverket anser vara i "riskzonen" för att hamna i situationer där de blir kränkta. En av de grupperna är elever med funktionsnedsättningar, där elever i koncentrationssvårigheter ingår. Man väljer inte att definiera gruppen om funktionsnedsättningar utan jag tolkar det då som att de menar alla elever med vilken typ av funktionsnedsättning som helst. För att jobba med detta har man under 2000-talet försökt att interagera eleverna i den vanliga skolan istället för att de ska gå i särskilda skolor. Däremot har man haft speciella undervisningsgrupper som eleverna kan gå till delar av skoldagen även om det inte är att föredra i första enligt Skolverket. År 2002 kallade man undervisningsgrupper, för elever med stora koncentrationssvårigheter, för ADHD-grupper.⁷⁷ I den nuvarande skollagen är det tydligt att särskilda undervisningsgrupper inte bör förekomma annat än i extrema fall, med goda underlag och efter rektors beslut om placering i sådan

⁷⁴ Hejlskov Elvén 2014. 148.

⁷⁵ Christin & Ernestam 2017. 9-16.

⁷⁶ Skolverket 2011. 5.

⁷⁷ Hjörne 2013. 45-53..

skolform.⁷⁸ Att skolan skulle vara mer restriktiv än innan med att placera elever i särskilda grupper mötte en del kritik. SVT beskriver 2009 att “Specialundervisning kan minska risken att hamna i missbruk och kriminalitet. Men det finns ett motstånd i skolans värld att återgå till mindre specialklasser”. I en intervju beskriver en person att skolpolitiker och andra beslutsfattare i kommunerna ofta säger att de inte vill ha tillbaka de gamla OBS-klasserna.⁷⁹

I Lgr 11 står det bland annat att ett av skolans huvudmål är att ”Skolan ska bidra till elevernas harmoniska utveckling. Utforskande, nyfikenhet och lust att lära ska utgöra en grund för skolans verksamhet.”⁸⁰ Fokus ligger på att skolan och dess personal ska med alla medel ska hjälpa alla elever att nå sina mål oavsett förutsättningar. Det läggs fokus på begrepp som utforskande och nyfikenhet vilket visar att man vill ha en skola med fritänkande elever och inte den mer inrutade kunskapsförmedlingen man tidigare haft. Det syns också i att ett annat av de grundläggande värdena för skolans arbete är: “Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.”⁸¹ Det handlar om att alla elever ska ha större frihet att påverka sin utbildning. Den ökade friheten påverkar både eleverna och skolpersonalen. Tidigare hade det saknats specialpedagoger och det ansågs vara ett av största problemen om alla skulle kunna delta i undervisningen. Skolan ville på 2010-talet lösa problemen genom att sätta in mycket resurser på specialpedagogiken för att kunna nå upp till att alla elever kan lära sig nya saker med hjälp av ”nyfikenhet” eller ”utforskande”.

⁷⁸ Skolverket Skollagen 2018.

⁷⁹ SVT, Sverige Television. 2009-10-27.

⁸⁰ Skolverket 2011. 7.

⁸¹ Skolverket 2011. 1.

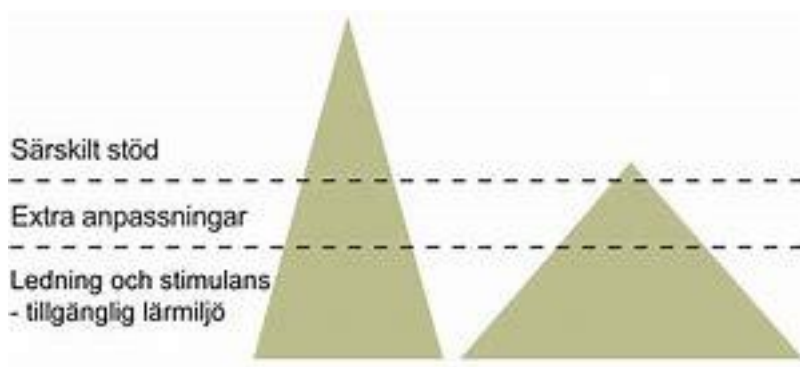

Bild 1: Stöd till elever, särskilt stöd⁸²

På Bild 1 ovan visar man att resurserna kan användas för att gynna merparten av eleverna. Om man lyckas med det hamnar man i den trubbiga pyramiden till höger, där får elever i speciella behov särskilt stöd och extra anpassning men även majoriteten av eleverna drar nytta av resurserna. I pyramiden till vänster däremot, läggs stora delar av resurserna på elever i speciella behov, medan övriga elever får färre resurser tilldelade till sig. Bild 1 illustrerar och flera forskare som jag har studerat menar att det har blivit en förskjutning från mitten på 1900-talet till idag, 2019, där ansvaret för att arbeta med elever i svårigheter har flyttats från bara specialpedagoger eller speciallärare till all skolpersonal. Det ställer större krav på en bredd av kompetens hos den samlade skolpersonalen. Tankar om att skolans pedagoger behöver ökad kompetens och stöd för att möta elever med ADHD har länge funnits i skolan. Redan 1998 skrev Peder Haug om att lärare saknade rätt kompetens.⁸³ Det verkar gälla även 21 år senare eftersom Skolverket nyligen har presenterat ett lättillgängligt utbildningspaket i form av ett specialpedagogiskt lyft riktat till alla typer av pedagoger.⁸⁴

2011 ändrades både skollag och läroplaner för grundskola och gymnasieskola.⁸⁵ Vad gäller elever i behov av stöd ändrades beteckningar för vad stödet ska kallas och hur det ska dokumenteras. Man talar nu om inkluderande lärmiljöer som grund för alla elever, om extra anpassningar för enskilda elever eller elevgrupper och i sista hand ett särskilt stöd.

⁸² Skolverket 2016.

⁸³ Haug 1998. 34-35.

⁸⁴ Skolverket 2019-02-14

⁸⁵ Skolverket 2011.

För det särskilda stödet finns formuleringar i skollagen om rektorns ansvar för att en pedagogisk utredning startar och åtgärdsprogram upprättas.⁸⁶ Det står också att läraren ska:

Samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om **elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling**, och hålla sig informerad om den enskilda **elevens personliga situation** och iaktta **respekt för elevens integritet**.⁸⁷

Läraren ska samverka med föräldrarna och ansvaret för kontakten ligger hos läraren. Återigen kan man se att ansvar tas från eleverna och läggs på lärarna. Lärarna ska informera om elevernas skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling. Vikt i begreppen läggs inte bara på elevernas kunskapsintagande utan även på deras trivsel på skolan. Men det är viktigt att läraren visar respekt för elevens integritet i samtalet med föräldrarna. Jag tolkar det som att det ska tas en ännu större hänsyn till eleverna. Ett annat sådant exempel som stärker den tesen är när skolverket fram 2019 lyfter fram exempel på hur det ska jobbas med elever ”med svårigheter i sin skolsituation” och exemplifierar detta som:

Exempel på andra svårigheter kan vara en elev med en **funktionsnedsättning**, psykosocial problematik, psykisk ohälsa, **svårigheter i det sociala samspelet**, koncentrationssvårigheter samt upprepad eller långvarig frånvaro. Om utredningen kommer fram till att eleven är i behov av särskilt stöd så **ska** man **ta fram ett åtgärdsprogram**.⁸⁸

Man vill alltså jobba mot att ge elever stöd i klassrumsmiljön istället för att göra speciella klasser för de elever som har särskilda behov då det kan skapa utanförskap och otrygghet. Om en elev har en funktionsnedsättning eller till exempel svårigheter i det sociala spelet ska skolan ta fram ett åtgärdsprogram för att lösa så att eleven klarar sin skolgång. Mycket fokus hamnar på att skolan ska ansvara för elevens skolgång. Jag tolkar det som att eleven alltid vill göra sitt bästa. Det menar även forskningen på 2000- och 2010-talen. Forskarna menar nu att alla vill och gör sitt bästa efter förmåga. De

⁸⁶ Appel & Ernestam 2017. 17-36.

⁸⁷ Skolverket 2011, 12.

⁸⁸ Skolverket 2019.

menar att alla vill men kan inte. Människor som kan uppföra sig gör det. “Kids who can behave, will behave”, är ett citat från Ross W Green.⁸⁹

⁸⁹ Hejlskov - Elvén 2014. 148.

5 Analys och slutsats

Genom att jämföra terminologin i de olika läroplanerna, Lgr 69, Lpo 94 och Lgr 11, kan jag se en tydlig förändring om vilket förhållningssätt skolan har med elever i koncentrationssvårigheter. I Lgr 69 används begrepp som ”så gott som alla elever med beteendestörningar har svårt att koncentrera sig. Detta avspeglar sig i deras studieförmåga och studieresultat.”⁹⁰ Det tyder på att det var upp till eleven att anpassa sig efter skolan, inte tvärt om. De menar att elever med beteendestörningar har svårt att koncentrera sig, jag tolkar det som att det som att Skolöverstyrelsen menar, ”vad ska skolan göra åt saken?” I Lpo 94 menar Skolverket att förhoppningen är att alla ska nå målen. För att uttrycka det använder Skolverket begrepp som: ”Skolan har ett särskilt ansvar för elever med olika funktionshinder”.⁹¹ Med det menas att skolan ska göra vad den kan för att eleven ska nå målen oavsett om den har koncentrationssvårigheter eller andra ”funktionshinder”. I Lgr 11 lägger Skolverket större vikt vid att alla ska trivas och att lärande stimuleras av en god lärandemiljö, särskilt för de i koncentrationssvårigheter. Att ingen blir kränkt eller känner sig utanför blir därför direkt avgörande för utvecklingen hos alla elever. Därför lägger Skolverket vikt vid följande begrepp: ”ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av” ”funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas.”⁹²

På 1950 och 1960-talet ansågs det från skolans och forskningens håll att alla elever *kan* men alla *vill* inte. Inom den gruppen som inte ”vill” anar jag att många av eleverna med MBD fanns.⁹³ Det går att se i Skolöverstyrelsens läroplan från 1969 där det tas upp att för att bedöma elevernas hela kunskapsnivå behöver man också bedöma faktorer som arbetstempo, koncentrationsförmåga och förmåga att organisera arbetet.⁹⁴

Att fokus läggs på ord som till exempel koncentrationsförmåga och förmåga att organisera arbetet visar att det finns ett problem för skolan om eleven är svag inom dessa områden och i så fall måste den träna upp dessa ”förmågor”. I läroplanerna som

⁹⁰ Skolöverstyrelsen 1969. 92.

⁹¹ Skolverket 1994. 24.

⁹² Skolverket 2011. 5.

⁹³ So542.1989/90.

⁹⁴ Skolöverstyrelsen 1969, 86.

kom 1994 och 2011 menar man istället att det är upp till skolan att se till att eleverna kan koncentrera sig och klara skolan. Det blir en förskjutning från att Skolöverstyrelsen 1969 beskrev det som att *“Han kan, om han bara vill”*,⁹⁵ medan det nu är precis tvärtom. För att kunna möta elever som vill, men inte kan, finns ett behov av fortbildning hos pedagoger i dagens skola.⁹⁶ Det kan man till exempel se i följande citat från läroplanen 2011 där fokus ligger på vad skolan ska göra och vad som krävs av lärarna. ”Läraren ska: **Samverka** med och fortlöpande informera föräldrarna om **elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling**”.⁹⁷ Här ligger fokus på att lärarna ska ta kontakten med föräldrarna för att informera om hur det går för deras barn i skolan. De ska beakta skolsituationen i stort, trivseln och kunskapsutvecklingen för eleven. Det är stor skillnad mot att eleven 1969 hade ansvar att koncentrera sig mer och vara duktig på att organisera sitt arbete.

I Lgr 69 menar skolverket att det inte är skolans sak att lösa elevernas svårigheter att sitta still och koncentrera sig. ”I studiearbetet kan erkänsla från läraren och kamraterna liksom känslan att vara positivt uppmärksam av dessa vara eleven till hjälp, men **vanligen ligger problemen för djupt för att kunna lösas endast härigenom.**”⁹⁸ Fokus läggs i citatet på att barnen har problem som är djupare än vad skolan kan rå på. Det gör att de behöver speciell behandling och får gå i särskilda skolor eller särskilda klasser. Något som förändrades mycket genom åren. I skolan ansågs de här eleverna vara problematiska när de gick i vanliga klasser och man såg därför över andra lösningar för att kunna lösa problemen.

Det fanns under 1950- och 1960-talen klasser som kallades idiotklasser och MBD-klasser. Det är alltså en särskild klass där elever i speciella behov får gå. Eleverna får ökat stöd och mer hjälp än de fått i en ”normalklass” men dock inte samma chans till inkludering som de hade fått om det hade gått i blandade klasser.⁹⁹ Den synen på hur elever skulle bemötas omformades i takt med att forskningen gick framåt. Genom åren förändrades synsättet mer och mer åt att ha ökade antal verksamhetsintegrerade

⁹⁵ Skolöverstyrelsen 1969.

⁹⁶ Skolverket 2019-02-14.

⁹⁷ Skolverket 2011. 12.

⁹⁸ Skolöverstyrelsen 1969. 92.

⁹⁹ Hjärne 2013. 31-37.

klasser. Haug beskriver att under 1990-talet började man titta över hur skolan fungerade och att skolan behövde anpassas för elever i speciella behov.¹⁰⁰ Det kan man också se i skolverkets målinriktade läroplan 1994 där de lägger fokus på att ge eleverna som är i behov av särskilt stöd mer uppmärksamhet och stöd istället. ”Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt **de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen** för utbildningen”.¹⁰¹ Det läggs fokus på att eleverna ska klara målen och att de ska ägnas särskild uppmärksamhet. Man kan se en klar skillnad mellan uttryckssätten i de båda läroplanerna. I Lgr 69 skjuter skolan ifrån sig allt ansvar medans det i Lpo 94 menas att det är skolans ansvar att se till att eleverna når målen. I Lgr 11 är man inne på samma spår som i Lpo 94 men utan samma målfokus. ”Skolan ska **främja förståelse** för andra människor och förmåga till inlevelse. **Omsorg om den enskildes välbefinnande** och utveckling ska prägla verksamheten.”¹⁰² Där är det också skolans ansvar att främja förståelse för olikheter och ta hand om eleverna så var och en trivs och känner välbefinnande på skolan. Forskningen påverkar hur de aktuella begreppen används och Bengt Persson menar att man under 1990- och 2000-talen gjorde stora förändringar vad gäller forskningen om specialpedagogik. Man delade på det och satte olika benämningar på specialpedagogisk forskning och det som tidigare kallades handikappforskning.¹⁰³ För skolans del gjorde detta att det blev lättare att göra skillnad på vilken del av forskningen som kunde påverka skolan och inte. Det blev då lättare att visa omsorg om den enskildes ”välbefinnande”¹⁰⁴ och att ”samverka för att alla elever oavsett svårigheter ska nå målen.”¹⁰⁵

På 1990-talet höjdes röster på många håll om att skolan var tvungen att närma sig sitt ideal om *en skola för alla*. Man ansåg att en skola för alla, är en skola där alla elever är fullständigt inkluderande och så många som möjligt anpassas i normala klasser. Det menade huvudströmmen av forskarna på 1990-talet även om det också fanns de som höjde ett varningens finger för att inkluderingen skulle osynliggöra det arbetet med de enskilda eleverna och att det skulle bli en avsaknad av individuell anpassning. En som menar det är Peder Haug som beskriver att kunskapen på skolorna är för liten för att

¹⁰⁰ Haug 1998. 58-61.

¹⁰¹ Skolverket 1994. 24.

¹⁰² Skolverket 2011. 5.

¹⁰³ Persson 2008. 32-33.

¹⁰⁴ Skolverket 1994. 24.

¹⁰⁵ Skolverket 2011. 12.

kunna ta hand om dessa elever.¹⁰⁶ Det fanns också ekonomiska svårigheter med en sådan utveckling. Under 1990-talet var det ekonomisk kris i Sverige, vilket tillsammans med att kommunerna övertog ansvaret för skolorna från staten, drabbade resurstilldelning till skolorna. Inskrivningar av nya elever till särskolor och specialgrupper ökade under den här perioden samtidigt som resurserna till skolorna minskade.¹⁰⁷ Under 1990-talet ökade också behovet av att sortera och kategorisera människor och de så kallade bokstavs- eller förkortningsdiagnoserna ökade kraftigt, trots de minskade resurserna till elever i behov av särskilt stöd med cirka en tredjedel.¹⁰⁸ Nedsörningarna gjorde att det skapade större klasser men färre undervisningsgrupper för de som är i behov av särskilt stöd. Genom att ta ut några nyckelbegrepp kan jag utläsa av Lgr 94 att:

Människolivets **okränkbarhet, individens frihet och integritet**, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.¹⁰⁹

Jag anser att det blir en krock mellan ”en skola för alla” och hur de använder begrepp som ”okränkbarhet” och ”individens frihet och integritet”. Skolverket menar att friheten hos eleverna ska öka samtidigt som skolan blir tvungen att skära ner på det särskilda stödet till elever som behöver det för att kunna gå i en ”vanlig” skola. Det gör att fler skickas till särskolor eller till speciella klasser. Inte det stöd i den verksamhetsintegrerade klassen som behövs. Peder Haug är inne på samma spår och är kritisk till den formuleringen och menar att det visar att skolan är segregerad eftersom en del elever i slutet på 1990-talet ibland fortfarande kunde placeras i till exempel särskola eller andra specialklasser och den placeringen är ett hinder för att demokratin eftersom det hindrar människor att mötas. Haug menar att de särskilda skolorna/undervisningsgrupperna inte är förenligt med allas okränkbarhet, frihet och integritet, som det står om i ovanstående citat från Lgr 94.¹¹⁰

¹⁰⁶ Haug 1998. 24-28.

¹⁰⁷ Johansson & Palmgren 2014. 8.

¹⁰⁸ Bengt Persson 2008. 19.

¹⁰⁹ Skolverket 1994. 3.

¹¹⁰ Haug 1998. 26, 27.

Det är viktigt att forskningen fortsätter att ta reda på mer om diagnoserna eftersom det direkt påverkar hur skolans arbete ständigt kan förbättras. Det har hänt mycket under de 70 åren och det kommer troligtvis hända mycket även i framtiden. Vilka begrepp kommer att diskuteras och vilka diagnoser kommer personer med koncentrationssvårigheter att få om till exempel 70 år, 2089? Forskningen som behandlar koncentrationssvårigheter i allmänhet och hur den behandlas inom skolan i synnerhet är inte färdig.

6 Framtida forskning – Mer forskning behövs

Det har, som diskuterats ovan, hänt mycket med forskningen de senaste decennierna. Forskningen har till exempel gått från ett synsätt där det är upp till eleverna i skolan att lösa sina egna problem till att det är upp till skolan att ansvara för elevens skolgång. En fråga som har kommit upp under arbetets gång är hur utvecklingen kommer att se ut i framtiden med tanke på den snabba utvecklingen? Det finns helt klart många frågor att jobba vidare med för att få klarhet i vilka elever som är i behov av särskilt stöd och på vilket sätt skolan kan hjälpa dessa elever på bästa sätt för att de ska klara skolan och bli goda samhällsmedborgare.

Vad gäller framtida forskning vore det intressant att jämföra kostnader för vuxna i svårigheter och andelen stöd som ges i skolan till elever i svårigheter. Båda är samhällskostnader och kanske blir summorna större om människor inte får stöd förrän de är vuxna.

En annan intressant jämförelse kunde vara att genomföra kvantitativa undersökningar och jämföra skolresultat från elever med ADHD/ADD som fått respektive inte har fått rätt typ av stöd i skolan. Det går att göra både med ett nutida och ur ett historisk perspektiv.

Jag har i den här uppsatsen inte tagit hänsyn till genusforskningen vad gäller elever i koncentrationssvårigheter. En intressant utgångspunkt för en kommande studie hade varit att jämföra stöd och resultat ur ett genusperspektiv. Ett alternativ hade också varit att jämföra hur skolan respektive samhället har sett på pojkar respektive flickor i koncentrationssvårigheter genom historien.

7 Sammanfattning

Syftet med min uppsats är att jämföra hur skolans arbete med elever i koncentrationssvårigheter har förändrats genom åren. Det gör jag genom att jämföra vilka begrepp Skolverket har använt i de olika läroplanerna Lgr 69, Lpo 94 och Lgr 11. Jag diskuterar också hur skolan och samhällets syn har förändrats med fokus på diagnoserna MBD, DAMP och ADHD/ADD.

För att ta reda på detta har jag använt mig av följande frågeställning:

Hur har skolans förhållningssätt till elever i koncentrationssvårigheter förändrats genom åren?

Förändringar i skolan och i forskningen om barn i koncentrationssvårigheter har gått snabbt framåt sedan mitten på 1900-talet. Från att barn i koncentrationssvårigheter blev kallades MBD-barn på 1950-talet till när man i Skandinavien på 1990-talet kallade barn med koncentrationssvårigheter för DAMP-barn skedde stora förändringar, framförallt i skolan. Bland annat togs ansvaret för Sveriges skolor över av kommunerna samtidigt som det var ekonomisk kris på 1990-talet. Inskrivningar till särskolor och särskilda undervisningar ökade drastiskt och allt fler fick diagnoser. Från och med cirka år 2000 började man använda de internationellt vedertagna diagnoserna ADHD och ADD. Det är även de begrepp som används idag.

Under åren har elever i svårigheter placerats i särskilda grupper eller skolor. Synen på särskilda undervisningsgrupper har förändrats. Idag ska skolan vara till för och inkludera alla, undervisningen ska anpassas för alla elever. Uttrycken i läroplanen skiljer sig mycket och en förskjutning har skett från 1969 års läroplan till läroplanerna som kom 1994 och 2011. Det är upp till skolan att hjälpa elever så att de klarar målen och blir goda samhällsmedborgare till skillnad från hur det var 1969 när det uttryckligen ansågs som elevens ansvar att lyckas i skolan.

8 Käll och litteraturförteckning

Primärkällor:

Skolverket. 2011: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* [Elektronisk resurs], Skolverket, Stockholm, 2011. Tillgänglig på internet: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3975> . Hämtad 2019-01-31.

Skolverket, 1994, Läroplan för grundskolan: Lpo 94, Utbildningsförl., Stockholm, 1994.

Skolöverstyrelsen. 1969, Läroplan för grundskolan: Lgr 69, Utbildningsförl., Stockholm, 1969-1978.

Litteratur:

1177 Vårdguiden [Elektronisk resurs], Uppdaterad: 2017-12-19
Fakta och råd om ADHD. Kalmar läns landsting, Kalmar. Tillgänglig på internet: <https://www.1177.se/Kalmar-lan/Fakta-och-rad/Sjukdomar/Adhd/>

Hämtad: 2019-01-10.

ADHD-Coaching. 2011. *Historik om ADHD*. [Elektronisk resurs]
Tillgänglig på internet: <http://www.adhd-coaching.se/sida19.html>
Hämtad: 2019-01-11

Andersson, E. & Månsson, L. 2010. *Inkludering av elever i en skola för alla Utifrån funktionsnedsättningarna ADHD och Aspergers syndrom*. Linneuniversitetet. (Opublicerad uppsats)

Appel, C. & Ernestam, Å. 2017. *Olika är normen: att skapa inkluderande lärmiljöer i skolan*, Sveriges kommuner och landsting, Stockholm,

Bokstavsfolk i fokus, 2010-04-13. *Vad är DAMP?* [Elektronisk resurs], Stockholm, Tillgänglig på internet:
<https://bokstavsfolk.ifokus.se/articles/4d716a23b9cb46222107b05a-vad-ar-damp>
Hämtad: 2019-01-10.

Bryman, A. 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber, Malmö.

Carlberg, I, 2014. *En diagnos det stormat kring: ADHD i ett historiskt perspektiv*, Socialstyrelsen, Stockholm.

Dammert, R. 2013. *Funktionshinder - vad är det?: om olika skador, sjukdomar och funktionsnedsättningar som till följd av brister i samhället leder till funktionshinder*, 11., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm.

Duvner, T, 1998. *ADHD: impulsivitet, överaktivitet, koncentrationssvårigheter*, 1. uppl., Liber, Stockholm.

Egidius, H. Psykologiguiden. Redigerad: 2019. *Natur- och kultur- litteraturlexikon*. Tillgänglig på internet:
<https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=socialkonstruktivism>
Hämtad: 2019-01-24.

Florin, C. 2009. *Bitter rot eller ljufva frukter?: om kön, utbildning och modernitet. Historien, barnen och barndomarna : vad är problemet? : en vänbok till Bengt Sandin*. S.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. [Elektronisk resurs], Socialdepartementet, Stockholm, 2008

Fejes, A. & Thornberg, R. (red.). 2009. *Handbok i kvalitativ analys*. (1. uppl.) Stockholm: Liber,

Gustavsson, M. & Svanström, Y. (red.), 2018. *Metod: guide för historiska studier*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund.

Haug, P. 1998. *Pedagogiskt dilemma: specialundervisning*, Statens skolverk, Stockholm.

Hejlskov Elvén, B. 2014. *Beteendeproblem i skolan*, 1. utg., Natur & Kultur, Stockholm.

Herrström, M. & Israelsson, E. 2010. "Man blir nog lite mer som sin omgivning"
En kvalitativ studie om hur tjejer konstruerar identitet. Göteborgs universitet.

Hjörne, E & Säljö, R, 2013. *Att platsa i en skola för alla: elevhälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan*, 4., [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund.

Institutet får vård och hälsa, 2018-02-18. Hämtad. 2019-01-24. *Om att använda rätt begrepp*. Tillgänglig på internet <https://blogi.thl.fi/sv/om-att-anvanda-ratt-begrepp-funktionshinder-funktionsnedsattning-eller-funktionsvariation>

Johansson, E. & Palmgren, P. (2014). *Inkludering av elever med utvecklingsstörning i grundskolan*. Tillgänglig på internet:
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:774513/FULLTEXT01.pdf>
Hämtad: 2019-01-08. Vilket universitet?

Lindqvist, L, 1993. *Barn med MBD/DAMP i barnomsorgen, skolan och vuxenlivet: 10 undersökningar om barn och vuxna med diagnosen MBD/DAMP*, Barn- och ungdomsförvaltningen, Kalmar,

Motion, 1989/90:So542, till Sveriges riksdag. *Barn med MBD*. Skårvik, K. & Olsson, L. 1989.

Tillgänglig på internet: <https://data.riksdagen.se/fil/991B8F26-01AA-40F9-8752-B7FB3CE34264> Hämtad: 2019-01-16.

Persson, B. 2008. *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*, 2., [rev.] uppl., Liber, Stockholm.

Praktisk medicin 2018. Hämtad: 2019-01-10. *Neuropsykiatriska tillstånd – ADHD/ADD/DCD. [Elektronisk resurs]* Tillgänglig på internet:<https://www.praktiskmedicin.se/sjukdomar/neuropsykiatriska-tillstand-adhddamp/>

Skolverket 2018. *Skollagen (2010:800): med lagen om införande av skollagen (2010:801)*. (Nionde upplagan). Stockholm: Norstedts juridik.

Skolverket. 2019-01-15. Hämtad: 2019-01-25. *Arbeta med skolans värdegrund*. Tillgänglig på internet: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/arbete-med-skolans-vardegrund>

Skolverket.se, 2019-02-14. Hämtad 2019-01-27. *Främja trygghet och arbetsro*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/leda-arbetet-i-skola-forskola-och-vuxenutbildning/framja-trygghet-och-studiero> .

Skolverket. 2016. *Skolans arbete med extra anpassningar [Elektronisk resurs]*, Tillgänglig på internet: <http://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/skolans-arbete-med-extra-anpassningar/>
Hämtad 2019-01-18.

Skolöverstyrelsen. 1980. *Läroplan för grundskolan. Allmän del : mål och riktlinjer, kursplaner, timplaner [Elektronisk resurs]*, Liber Läromedel/Utbildningsförl., Stockholm. Tillgänglig på internet:
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/30910/1/gupea_2077_30910_1.pdf
Hämtad: 2019-01-04.

Socialstyrelsen. 2018. *Frågor och svar om funktionsnedsättning och funktionshinder, användning av begreppen*. Tillgänglig på internet:
http://www.socialstyrelsen.se/fragorochsvar/funktionsnedsattningochfunktio#anchor_3
Hämtad 2018-12-31

SOU 1948:27 *1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*. Skolöverstyrelsen. 1946 års skolkommission.

Specialpedagogen.se, *Differentierad undervisning istället för individanpassningar – några exempel för kollegiala reflektioner*. Tillgänglig på internet:
<https://specialpedagogen.blog/2018/01/21/differentierad-undervisning-istallet-for-individanpassningar-nagra-exempel-for-kollegiala-reflektioner/> Hämtad, 2019-01-27.

Sundsvalls Tidning, 2009-04-01. *Elever med, eller i, svårigheter?*
Tillgänglig på internet: <https://www.st.nu/artikel/debatt/elever-med-eller-i-svarigheter> .
Hämtad:2019-01-24.

SVT, Sverige Television, 2009-10-27. Rädsla för OBS-klasser leder till stigmatisering [Elektronisk resurs],
Tillgänglig på internet: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/orebro/radsla-for-obs-klasser-leder-till-stigmatisering>
Hämtad: 2018-01-18.

Svensson-Hösthöft, 2011. S. *Specialpedagogik 1*, 1. uppl., Bonnier utbildning, Stockholm.

Säljö, R, 2005. *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*, 1. uppl., Norstedts akademiska förlag, Stockholm,